

II. RÁKÓCZI FERENC HADSEREGÉNEK FELÉPÍTÉSE ÉS HARCMODORA

Az 1703-ban kilobbant szabadságharcnak több közvetlen előzménye volt, például a Thököly Imre vezette kuruc mozgalom és a hegyaljai felkelés. Jó példa a párhuzamra, hogy Esze Tamás és mások mindkét felkelésben részt vettek. A Felső-Tisza vidéke és Máramaros vármegye mindig is az elégedetlenkedők, a számkivetettek menedékének számított. Elég volt egy kis szikra, és az elfojtott indulatok fegyveres ellenállásba torkollottak.

Kezdeti szakaszában a Rákóczi vezette szabadságharc, a hegyaljai felkeléshez hasonlóan, paraszti jellegű volt. Az első fegyveres vezetők, a már említett Esze Tamás és Kiss Albert is Rákóczi jobbágyai voltak, előbbi sókereskedelemmel, utóbbi útonállással kereste a kenyerét. A parasztok mellett elbocsátott végvári katonák, lecsúszott kismesek, szegénylegények, jogfosztott hajdúk stb. képezték a felkelők zömét. Nem csak a császári hatalom hivatalnokai, a vagyonosabb nemesség ellen is lázadtak. Nemesi kúriákat gyűjtöttek fel, uradalmakat fosztottak ki. Károlyi Sándor szatmári főispán így ír naplójában: „*De az fennlévő gyűlt badak tiszteltül sem dependeáltván, igen abutáltanak az dologgal... becsületes nemes embereknek, vármegye tisztjeinek házát praedálták, verték fel, magokat kínozták, roncsolták.*”¹

A Rákóczi és Bercsényi vezette főnemesi szervezkedésnek és a Magyarországon kirobbant felkelésnek eleinte nem volt kapcsolata. Rákócziék jól ismerték a császári sereg kiváló harcértékét, ezért szövetségeseket kerestek, idegen zsoldosok segítségével kívánták megkezdeni a harcot. Viszont a jobbágyok és a vitézljő rend a hegyaljai felkelés kudarcából okulva felismerték, hogy a nemesség támogatása nélkül nem érhetnek célt, azaz találniuk kell egy főrendi vezéregyéniséget, aki az országban olyan tekintéllyel bír, amely zászlaja alá gyűjti az urakat. Így esett a választás Rákóczi Ferencre, akit mind származása, mind előélete alkalmassá tett a szabadságharcra szélesedő felkelés vezetésére. A felizgatott parasztok nem győzték kívárni Rákóczi érkezését, parancs nélkül megkezdték a harcot. Rákóczi ezzel kényszerhelyzetbe került: bár úgy vélte, még nem jött el a megfelelő pillanat, ennek ellenére elindult Magyarországra, hogy a felkelés élére álljon. Attól tartott, hogy azt idejekorán leverik, és az ellenállás tüze végképp kialszik. Szerencsére a császári udvar és a vármegyék csak lokális paraszti mozgolódásnak vélték a történeteket; ha felismerik annak jellegét, a katonai tülerővel csírájában elfojthatták volna. Károlyi Sándor, aki 1703. június 7-én Dolhánál szétverte a paraszthadát, úgy vélte, ezzel le is zárultak a harcok, és megérdemelt jutalmáért Bécsbe utazott. Részlet naplójából: „... ugyan Úr napján Dolba nevű helységben, vigyázatlanságokban találván felvettem, holott is felesen hullván el és esvén fogságba...”²

¹ Károlyi Sándor *önéletrása és naplójegyzetei*. In: *Rákóczi tükör I.* Szerk. Kőpeczi Béla, R. Várkonyi Ágnes, 80. p.

² Uo.

A szétszórt paraszthad azonban nem tért meg otthonába, hanem – bár megfogyatkozva – Rákóczi elé ment a Kárpátokba. A szedett-vedett társaság láttán a fejedelem elbizonytalanodott, hiszen neki a küldöttek valódi hadat ígértek. A hozzá járuló maroknyi sereget a következőképpen írja le az *Emlékiratokban*: „*Déltájban érkeztek, botokkal és kaszákkal, felfegyverezve. Ötszáz ember helyett alig volt kétszáz gyalogos, rossz parasztpuskákkal felszerelve, és ötven lovas. Vezérük Esze Tamás volt, egy paraszt, tarpai jobbágyom és Kiss Albert, bűneiért körözött tolvaj és gonosztevő.*”³

A fegyvereket és a katonai hozzáértést pótolta a lelkesedés és az elszántság. Rákóczi megérkezésének hírére százával tódultak a felkelők táborába: „*Puskák biányában kardokkal, vasvillákkal és kaszákkal fegyverkeztek fel, és kijelentették, hogy velem akarnak élni-balni.*”⁴

A kuruc hadsereg kialakulása

A mozgalom bázisa a Felső-Tisza-vidék volt, ahol – a Dunántúllal ellentétben – sok ezer egykori végvári katona, hajdú stb. élt, akiket még nem sikerült betagozni a török kiűzésével kialakult társadalmi rendszerbe. Ezek a harcdezt emberek korábbi kiváltságaikat védtek, hogy elkerüljék a jobbágyosorba süllyedést. Éppen ezt a tényezőt használta fel Rákóczi, amikor a Vetési pátenzben a hadra kelő jobbágyok közvetlen családjának mentességet ígért az úrbér alól, sőt, kilátásba helyezte a hajdúszabadságot is. A vitézi rend, a mindenkori kuruc hadsereg alapja is a hajdúszabadság megtartása végett csatlakozott a felkeléshez, és a korábbi tapasztalatokat is figyelembe véve ennek biztosításáért cserébe elfogadta a nemesség vezető szerepét. Erre az alapra épült a sereg megszervezése. A hajdúszabadság fontosságát mi sem jelzi jobban, mint hogy a hajdúvárosok csak akkor csatlakoztak a felkelőkhöz, miután azok elfoglalták Káló várát.

Rákóczi hadseregének fennállását az 1703. május 21-i beregszászi zászlóbontástól Munkács várának 1711. június 24-i feladásáig számíthatjuk. A szerény kezdeteket követően rohamosan nőtt a felkelők seregének létszáma. A tiszaujlaki győztes csata után, a Tiszán átkelve már mintegy 8000 főt számlált. Persze ez nem jelenti azt, hogy harcértéke is hasonló iramban javult volna. A helyzetet jól jellemzik a fejedelem szavai: „... *néhány nap múlva egy nyolcezer emberből álló sereg látszatát keltettük.*”⁵

A szabadságharc hadserege egész fennállása alatt szüntelenül változott. A személyi összetétel csak a reguláris ezredeknél volt állandó. A mezei hadaknál gyakran megesett, hogy egész csoportok hagyták el önkényesen ezredüket, és hazatértek, hogy majd dolguk végeztével újra visszatérjenek. Az sem volt ritka, hogy az otthonról visszatérők más egységhez csatlakoztak. Ha nem voltak elégedettek egy-egy parancsnok személyével, áttértek egy másik vezérlete alá. De az sem volt ritka, hogy maga Rákóczi vezényelt el csapatokat egyes parancsnokok

³ Rákóczi Ferenc: *Vallomások. Emlékiratok.* Szerk. Hopp Lajos, 202. p.

⁴ Uo. 203-204. p.

⁵ Uo. 214. p.

alól. Ez a bizonytalanság sok gondot okozott a vezérkarnak, hiszen nem lehetett úgy haditervet végrehajtani, hogy az előírányzott csapatok egy része nem volt a táborban. *„Ha az ütközet szerencsés volt, hazatértek a zsákmánnyal. Ha szerencsétlen volt, ugyancsak hazatértek családjuk megvigasztalására.”*⁶

Okkal feltételezhető, hogy a fejedelem többek között e jellemzők miatt szándékozott idegen zsoldosokkal megkezdeni a harcot, azok fegyelmezettsége ugyanis ellensúlyozhatta volna a magyar csapatok szervezetalanságát, ugyanakkor a magyar könnyűlovasság mozgékonyásával jól kiegészíthette volna a gerincet alkotó zsoldos sereget. Ez a terv azonban nem sikerült, így a szabadságharc ideje alatt az önkéntes alapon szerveződött ún. mezei hadak alkották a fő erőt. Épp ezek a csapatok voltak a legfegyelmezetlenebbek. A kuruc sereg létszáma 1706-ban volt a legnagyobb, kb. 75–100 000 fő.

A tisztikar és a legénység

A felkelés kezdetekor nemcsak a közvitézek voltak parasztok, hanem tisztok is. A felkelők maguk közül választottak vezetőket, de a választott vezérek nem tudtak megfelelő fegyelmet tartani beosztottaik között. Előfordult, hogy a csapatok hadnagyuk vezetésével hagyták el a táborot, majd tértek vissza. A katonák szemében a választott tisztjeik csupán elsőők voltak az egyenlők között. A harcokban még engedelmeskedtek a parancsoknak, de amint felcsillant a zsákmányszerzés lehetősége, a fosztogatáson kívül már semmivel sem törődtek. E szemléletből sok kára származott a szabadságharcnak, hiszen több, már megnyert csata veszett el a portyázni induló csapatok szétszéledése miatt. Ezzel lehetővé tették, hogy a fegyelmezett császáriak rendezhessék soraikat, és végül megfordíthassák a csata kimenetelét. Így veszett el az 1704. december 26-án lezajlott nagyszombati ütközet és az 1710. január 22-i romhányi csata is, hogy csak a jelentősebbeket említsem.

Rákóczinak a szabadságharc egész ideje alatt komoly gondokat okozott a tisztikar képzetlensége és az altiszti állomány szinte teljes hiánya. Ez leginkább az első hónapokban mutatkozott meg. Az *Emlékiratokban* így ír erről: *„Hogy fegyelmet tarthassak, szükségképpen le kellett volna váltanom az első tiszteket, azokat a durva, szemtelen és részeg parasztokat, akikkel a nemesség nem akart együtt szolgálni.”*⁷

Amikor a vármegyék kezdtek csatlakozni, a fejedelem a tisztikart folyamatosan nemesekkel töltötte fel. A főtisztok minden esetben a főnemesség köreiből kerültek ki. Kivétel talán csak Bottyán János esete, aki végvári katonából küzdötte fel magát generálissá. De ez sem jelentett gyógyírt a problémára, mert a nemesi címhez nem mindig társult szakmai hozzáértés. Sokszor megesett, hogy szerény képességű tisztok kerültek kulcspozícióba. Ilyen volt Esterházy Antal, aki a császári hadseregben ezredesként szolgált, Rákóczi viszont generálissá, sőt a felső-magyarországi hadak kapitányává tette. Forgách Simon generális ekképpen

⁶ Rákóczi Ferenc: *Vallomások. Emlékiratok*. Szerk. Hopp Lajos, 260. p.

⁷ Uo. 263. p.

jellemzi a két hadsereg közötti különbséget: „... ez azért van, mert a németek reguláris katonák, bosszas gyakorlatozás van mögöttük, a magyarok ugyanakkor valamennyien könnyű fegyverzetű katonák, még nem regulárisak, és fegyverzetük sem ér fel amazokéval.”⁸

A nemesség térhódítása ellenére még maradtak parasztszármazású tisztek: Esze Tamás, aki a nemességet is elnyerte, Kis Albert, Czelber Orbán, Borbély Balázs, vagy az árulóvá lett Ocskay. Ezek mellett sok tiszt került ki Thököly egykori katonái közül. Főleg Károlyi Sándor generális seregében szolgáltak. Jellemzően duhaj, fegyelmezetlen társaság, akik inkább a gyors rajtaütéseket, a zsákmánnyal kecsgetető portyákat kedvelték, mintsem a nyíltzríni ütközetet. Ugyan harcedzett katonák voltak, de harcmódoruk ekkorra már korszerűtlenné vált. Rákóczi felismerte, hogy csupán rajtaütésekkel és portyákkal nem győzheti le a császári hadakat. Az 1708. június 6-án Egerben kelt levelében Károlyit bírálja az idejétmúlt portyázó harcmódor miatt: „*Jutbat ezért Kegyelmednek eszében: ha szintén csak a zsidói barctul fogvást is akarjuk felvenni annak okának keresését, azonnal meglátjuk, hogy az vala az kapitányoknak dicsőséges principiumja, hogy apró, s lopó portyákkal lopják ki ez világbul az németet, kiknek egyébb nyeresége alig vala, hanem hogy most is vágánk két németet, most is hozánk hármat?!*”⁹

Idegenek is szolgáltak Rákóczi tisztikarában. Főképpen németek és franciák, de tudunk lengyel és oláh tisztokról is. A németek sosem voltak megbízhatóak, nagy részük a megadásra kényszerített császári helyőrségek állományából került ki. Ilyen volt az a Sharudi is, akit jobb híján altisztból léptettek elő tisztté, és árulásával nagyban hozzájárult a nagyszombati vereséghez. Hozzá hasonlóan árulóvá lett Bremer ezredes. De pozitív esetek is adódtak, például a szabadságharcot a gyalogságnál végigharcoló Roth ezredes. A francia tisztek többsége mérnök volt, mint Lemaire, Damoiseau, Barsonville, Saint-Just; vagy tűzér, mint La Mothe ezredes. Emellett a fejedelem arról panaszkodik, hogy milyen sok szélhámos érkezik hozzá a konstantinápolyi francia követ ajánlásával. Róluk hamar kiderült, hogy egyáltalán nem értenek a hadviseléshez.

Rákóczi hadserege a szabadságharc egész ideje alatt szűkében volt a jól képzett, hozzáértő és fegyelmezett tisztekben. „... megtanultam, hogy egyikünk sem ért a taktikához, hogy hadaim jó szándékúak, de azon túl, hogy rosszul vannak fölfegyverezve, a tisztek sem tudják vezetni őket.”¹⁰

A legénységi állomány a jobbágykatonák és a vitézlő rend tagjai mellett a vármegyék nemesi bandériumaiból állt. Ezekhez kisszámú zsoldos csapatok társultak, például a francia gránátosok. Még Bercsényivel érkeztek lengyel, orosz, román és tatár zsoldosok. De ezek száma elenyésző volt, a harcokban hamar lemorzsolódtak, vagy visszatértek hazájukba. De például Erdélyben, a hadsereg-jegyzékekben szerepel néhány havasalföldi és moldvai önkéntes is.¹¹ Nemzetiségi

⁸ Forgách Simon emlékiratai. In: *Rákóczi tükkör I.*, 497. p.

⁹ Bánkúti Imre: *Rákóczi hadserege 1703–1711*, 84–85. p

¹⁰ Rákóczi Ferenc: *Vallomások. Emlékiratok*. Szerk.: Hopp Lajos, 283. p.

¹¹ Magyarai András: *A kuruc mozgalom néhány vonása mai szemmel*. In: *Rákóczi évfordulók*. Történelmi tanulmányok, 16. p.

tekintetben az állomány gerincét magyarok, ruszinok, tótok és oláhok alkották. Akadt köztük néhány horvát és rác is, ezek a határőrnépek azonban elkötelezetten császárhűek maradtak és elkeseredetten harcoltak a felkelők ellen. A fejedelem 1703 őszén és 1704 elején több kiáltványt is intézett a rácokhoz, csatlakozásra szólítva őket, de nem ért el eredményt. Súlyosbították a helyzetet a kuruc hadak rác települések ellen intézett rablóportyái is. Hellepront János ezredes-kapitány 1704. február 26-án a páli réten kelt levelében számol be Károlyinak a kuruc lovasok prédálásáról és a rác lakosság elleni kegyetlenkedésekről. A bosszú nem maradt el, amelynek szintén csak az ártatlan civil lakosság látta kárát. Mindkét hadsereg rekvirált, fosztogatott, kegyetlenkedett. Az elégtelen hadtáp miatt a katonák a hadműveleti terület lakosságától szereztek élelmet, ruházatot, lovakat, sőt fegyvert is.

A csapatok osztályozása

Jellegét tekintve Rákóczi hadseregét négy részre oszthatjuk: udvari, reguláris, mezei és zsoldos hadakra.

A legképzettebbek, legfegyvermezettebbek, és legjobb felszerelt csapatok az *udvari hadak* voltak. A fejedelem személyes hadseregét képezték, fenntartásukat saját birtokainak jövedelméből fedezte. Leginkább rájuk illik a Thaly Kálmán által sugallt romantikus kép a nyalka, színes ruházatú, pompás fegyverzetű kurucról. Az udvari had volt az elit, olyan csapatok tartoztak ide, mint a palotás ezred, a zöld vadászok kompániája, a nemesi kompánia vagy a székely kopjás ezred. Jellemző a fegyvellemmel kapcsolatos problémákra, hogy még a palotásoknál is előfordultak fosztogatások, erőszakos cselekmények. Ilyen eseményekről tesz panaszt a fejedelemnek Zathureczky István munkácsi udvarbíró 1706. február 3-án kelt levelében, amelyben a Lucskán állomásozó palotások visszaéléseit nehezményezi.

A *reguláris hadak* ellátottsága fegyverzet és ruházat tekintetében szintén jónak volt mondható. Rákóczi igyekezett minél több reguláris ezredet felállítani. Az 1705. február 7-én Kistopolcsányban kelt pátensében ifj. gróf Barkóczy Ferenc főcolonellust utasítja egy reguláris lovasezred felállítására: „*A szomszéd keresztyén országokban gyakoroltatott reguláris hadakozásnak módját akarván az hazában felállítani s arra jó eleve az baza fiait szoktatni, resokáltuk kegyelmesen, hogy azon előmeneteles hadi regulákra szoktatandó egy bizonyos regimentet az baza otthon lakos fiai közül...*”¹²

A *mezei hadak* az előbbiektől eltérő, változatos képet mutattak. Állományuk állandóan változott, a fegyverzetük sem volt egységes. Sok esetben elrongyolódott, az ellenségtől vagy a lakosságtól zsákmányolt ruházatot viseltek. Gyakorta inkább látszottak koldusoknak, mintsem katonáknak. Például Kenyheczi János ezredes-kapitány 1705. augusztus 31-én kelt levelében azt nehezményezi Rákócziánál, hogy ezrede egy éve nem kapott egyenruhát.

¹² Rákóczi Ferenc pátense ifj. gróf Barkóczy Ferenc főcolonellushoz. In: Bánkúti Imre: *Rákóczi hadserege 1703–1711*, 161-162. p.

A lovasság

A fejedelem hadseregének zömét a könnyűlovasság alkotta. Bányai Elemér leírása szerinti öltözéke: abaposztóból szabott dolmány, sarkantyús csizma, főveg, tarsoly, fehér vagy vörös kerek köpönyeg, forgós kalpag. Fegyverzetük: fringiakard, háromélű dragony, párpisztoly és karabély.¹³

A lovasság alapalakulata a kompánia volt. Egy lovasezred 10 századra oszlott, századonként 80-100 fő, közte 3 tizedes, 1 őrmester, 1 zászlótartó, egy fő- és egy alhadnagy, egy-egy furír (seregdiák), sebész, trombitás, nyeregartó és kovács.¹⁴

A gyalogság

A gyalogság másodrendű fegyvernemnek számított. Lassúsága miatt a portyákban ritkán vett részt. Rákóczi több helyütt is ír arról, hogy a nemesség vonakodik a talpasoknál harcolni, mivel azt rangján alulinak tartja. A harcokban többnyire a gyalogság szenvedte el a legnagyobb veszteséget. Öltözékük: magas süveg, dolmány, különböző színű csizma, sok esetben bocskor. Fegyverzetük változatos: görbe kard, lándzsa, fokos, balta, különböző puskák (lengyel, sziléziai és felső-magyarországi), muskéta, szakállas puska. Közkedvelt volt még az öblös hajdúpuska, a pulha, és használták a szuronyt is.

A gyalogsághoz tartoztak még a lövészek mellett az árkászok, hidászok és egyéb mesteremberek is.

A gyalogság csapatbeosztása: tizedalja, század, zászlóalj és ezred. Egy ezred 2-3 zászlóaljból állt, egy zászlóaljat pedig 4 század alkotott. A század összetétele: százados, kapitány, hadnagy, zászlótartó, strázsamester, furír, sebész, hat tizedes, tizenkét vicetizedes, két furírchitz, négy dobos, két ács és kb. százötven közlegény. Ahol két zászlóalj volt, az ezredhez tartozott még egy százfős gránátos század is.

A tüzérség

A szabadságharc kezdetén Rákóczi seregében még nem volt tüzérség. Az első négy kis tarackot Káló elfoglalásakor zsákmányolták. Ez a bázis bővült később fegyvernemmé, nagy erőfeszítések árán.

Személyi állományát illetően megjegyzendő, hogy itt szolgáltak legnagyobb arányban külföldiek, javarészt németek és franciák. A főtisztek nagy része is Franciaországból érkezett.

Különböző ágyúkat használtak: karthun, haubitza, falconette, sugárágyú, sugártarackok, seregbontók, 20-200 fontos mozsárágyú. Lövedékek: tüzes golyók, bombák, égő nyilak (például Szatmár ostrománál).¹⁵

A zsold

A hadsereg alapját az önkéntesek alkották, de kényszersorozás is folyt. Továbbá az állomány egy részét zsoldosok képezték. Az udvari és a reguláris

¹³ Bányai Elemér: *Rákóczi hadserege*. In: *Rákóczi Album II.*, 36-37. p.

¹⁴ Uo. 39. p.

¹⁵ Uo. 42. p.

ezredek rendszeres havi zsoldot kaptak, de a mezei hadaknál is fizettek hópénzt, bár ez utóbbiak kevesebbet kaptak, és az is sokszor elmaradt. A fegyvernemek között a lovasság volt a legjobban fizetett, bár az idegen tüzérségi tisztek juttatása is magasnak mondható. A legmagasabb zsoldot Bercsényi Imre generalissimus kapta: havi 1200 forintot, továbbá 150 forint személyre, és 300 forint lóra való tartást. Egy lovas ezredes zsoldja 200 forint, 12 forint személyre és 17 lóra való tartás. Egy gyalogos ezredes zsoldja 160 forint. Egy gyalogos közlegény zsoldja 3 forint, étellemezzel és ruházattal.¹⁶

A hadtápszerkezet és munkája

A hadtápszerkezetet teljes mértékben soha nem sikerült kiépíteni. Ezt jól tükrözik a harcoló csapatoknál érzékelt hiányosságok. Egy korszerű reguláris hadsereg felállításához és ellátásához fejlett iparra, mezőgazdaságra, utakra és jól működő pénzügyi rendszerre van szükség. A korabeli Magyarországon ezek közül egyik sem volt a kor színvonalának megfelelő. Ezért a harcok folytatásához elengedhetetlenek voltak a külföldi pénzsegélyek. A francia támogatásokból évente 4000 katonára fejték ki a zsoldot.

A régi törvények előírták, hogy a hadsereg étellemezése a megyék feladata. Itt alapvető probléma, hogy a szabadságharcot gyors, gyakori területserzéssek és -vesztések jellemezték, tehát a kuruc fennhatóság alá tartozó vármegyék területe állandóan változott. 1704 végén állították fel a Hadi Commissariatust és a magazinumok (élelemtárolók) hálózatát. Ezekben fegyver- és élelmiszer-tartalékokat halmoztak fel, ennek ellenére az étellemezés jellemzője továbbra is a lakosságtól való rekvirálás maradt. Kezdetben még a fegyvereket is az elfoglalt városok és falvak lakosaitól szereztek be.¹⁷

Felső-Magyarország nagy részének elfoglalása után javult a helyzet, mivel Kassa körül már korábban kialakult egy fegyvergyártó komplexum. Szervezett fegyvergyártás folyt Nagybányán és Besztercén. Fontos volt a Gömör megyei vasipari bázis. Tiszolcon új vasolvasztót alapítottak. Bár Európában ez idő tájt két nagy háború is dúlt, külföldről is sikerült fegyvereket behozni.

Fontos feladat volt még a sereg ruházattal való ellátása is. Ennek érdekében különösen sokat tettek Lónyay Ferenc és Beniczky Márton ruházati hadbiztosok. Posztját az örökös tartományokból, Sziléziából és Lengyelországból szereztek részért, marháért és borért. Az abaposztóért rézzel fizettek a balkáni és konstantinápolyi kereskedőknek. Az inget, lábbelit, süveget a vármegyéknek kellett biztosítaniuk. Az 1703. október 23-án, a tokaji táborban kelt levelében Rákóczi Kecslemét és Nagykőrös városának parancsolta meg, hogy két héten belül köpenyeket és fegyvereket szállítsanak seregének, különben hadat küld rájuk.

A hadtápbiztosok kizárólag birtokkal rendelkező nemesek voltak. Érdekes adat, hogy Lónyay és Keczer Sándor még kölcsönt is nyújtott az államnak.¹⁸

¹⁶ Bányai Elemér: *Rákóczi hadserege*. In: *Rákóczi Album II.*, 40. p.

¹⁷ Bánkúti Imre: *Rákóczi hadserege 1703–1711*, 236. p.

¹⁸ Uo. 237–239. p.

Rákóczi seregének harcmódora

A török háborúk során kialakult évszázados magyar harcmódor jellemzői: kerülni a frontális összecsapást, lesből, portyázásszerűen lecsapni, s meg-megújuló lovasrohamokkal felmorzsolni az ellenséget. Ez utóbbi módszert alkalmazták Herbeville tábornok ellen 1705-ben, kevés sikerrel. Mindez azonban már többnyire kevésnek bizonyult a császáriak modern hadseregével szemben. Igaz, Herbeville kapcsán, a zsidói vereséghez nagyban hozzájárult Károlyi bűnös tétlensége is. A kurucok győzelmeik nagy részét a rác és oláh határőr csapatokkal vagy kisebb német és magyar (labanc) egységekkel szemben aratták. Bercsényi Miklós főkapitány így ír a fejedelemnek címzett egyik levelében: *„Ez a volentér lélektől származó magyar soba bizony nem szegezi a bópénzhez és az Edictumhoz a maga kedvét... Akármicsoda obedienciára fogjuk is rendre az magyart, de későn szokik az másként barcolni, vagy űz, vagy szalad. Még Mátyás király ideiben sem magyar volt az fekete had. A magyar vitézséghez magabítlás kell, az kapocánt nem szenved.”*¹⁹

Gróf Forgách Simon tábornagy, aki több reguláris ezredet is megszervezett, erdélyi főkapitánysága alatt felpanaszolta egy levelében, hogy a hadszervezés során heves nemesi ellenállásba ütközött, melynek szítója Pekry Lőrinc tábornok. A magyarokat, nemeseket és jobbágyokat egyaránt nehezen lehetett fegyelmezni és a reguláris harcmódorhoz szoktatni. A császári hadsereg begyakorolt hadmozdulatokkal vezényszóra harcolt, míg a magyarok virtusból, ösztönből.

A kuruc had feltűnően alkalmatlan volt a várak és megerősített városok ostromára és védelmére. A várakat körülzárással, kiéheztetéssel vagy árulás útján foglalták el. A várvédelem hatékonysága tekintetében pozitív példa Munkács várának az esete, ahol Szennyey parancsnoksága alatt a védők a fegyverletétel után még másfél hónapig kitartottak.

Erőfeszítések egy korszerű hadseregért

Mint az eddigiekből kiviláglik, Rákóczi mindent megtett, hogy lehetőségeihez mérten egy fejlett hadsereg élén szálljon szembe a nemzet szuverenitását eltépő bécsi udvarral. A már említettek mellett szorgalmazta a magyar vezényleti nyelv bevezetését is. Megalakította a Nemesi Társaságot, ahol fiatal nemeseket képeztek ki a korszerű hadviselésre. Külföldi tiszteket hívott, hogy megosszák tapasztalataikat.

Alapelveit ediktumokban fektette le. Ilyen volt az 1707-ben elfogadott *A Magyar Országi Confederált Nemes Statusok és Rendek részéről szabott Hadi Regulák, Articulusok, Edictumok és Törvények*. Az ugyancsak 1707-es *Regulamentum Universiale* is a haderővel kapcsolatos kérdéseket tárgyalja. Az országra kiterjesztett hadszervezet területi egységei a generelátusok voltak, mint a kassai, érsekújvári, dunántúli, erdélyi stb.²⁰ Persze, ezek száma és területe a harci helyzet függvényében változott.

¹⁹ Bánkúti Imre: *Rákóczi hadserege 1703–1711.*, 51. p.

²⁰ Uo. 152. p.

Összefoglalás

II. Rákóczi Ferenc hadserege – mint láthattuk – felkelő parasztok önkéntes csapataiból fejlődött tulajdonképpeni hadsereggé, amely a kialakulás körülményeiből fakadó hátrányokat mindvégig magán viselte. Legfőbb hiányosságai: felszereltségbeli, logisztikai hátrányok, a tudatlanság, fegyelmezetlenség, a változó személyi összetétel, az elavult harcmódor, a tisztikar képzetlensége, a rendi és személyi ellentétek. Ennyi nehézség, és a főbb csaták elvesztése mellett Rákóczi serege mégis nyolc évig helyt tudott állni a korabeli Európa egyik legjobb és legnagyobb hadseregével szemben. Bár Bécs kétfrontos háborút viselt, még így is lett volna elég ereje leverni a szabadságharcot. Fontos tényező volt a francia segítség, de a legfontosabb mégis a lakosság támogatása. Végző soron a kurucok hazai földön folytatták küzdelmüket, még ha ezt sokszor el is felejtették. A lakosság németek elleni gyűlölete és II. Rákóczi Ferenc tekintélye alapvető feltétele volt a szabadságharc kirobbanásának és a többévi sikeres hadakozásnak.

A kuruc hadak elharapódzó fosztogatásai és a trencsényi csatavesztés utáni elkeseredés változásokat hozott. Erdélyben és a Dunántúlon a parasztok gyakran puskatűzzel fogadták a kurucokat.²¹ Ilyen esetekről számol be Béri Balogh Ádám 1710-ben a Dunántúlon. A nemesség passzivitása és a parasztság fokozódó ellenséges magatartása megpecsételte a hadsereg, és ezzel együtt az egész szabadságharc sorsát: a további harc lehetetlenné vált.

Az utolsó hónapokban egyes területeken adószedésre, az ellenszegülő jobbagyok megrendszabályozására használták a hadsereget, mely alapjában véve alulról szerveződött nemzeti sereg volt, amit a vezető posztokat betöltő nemesség végül a saját céljaira is felhasználta. A szabadságharc egész ideje alatt a hadsereget és a népet szoros szálak fűzték össze. A fejedelem írja az *Emlékiratok*ban: „*Ha a legutóbbi háború alatt különválaszthattam volna katonákat a néptől, könnyebben folytathattam volna a háborút.*”²²

LENGYEL JÁNOS

BIBLIOGRÁFIA

Rákóczi Album. II. Rákóczi Ferenc és kurucái. A Pesti Napló előfizetőinek készült kiadás. Hornyánszky V. cs. és kir. Udvari Könyvnyomdája, Budapest.

Rákóczi évfordulók. Történelmi tanulmányok. A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei. Rákóczi Múzeum Baráti Köre. Sárospatak, 1994.

Köpeczi Béla: *Tanulmányok a kuruc szabadságharcok történetéből.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.

Rákóczi tükrök I. Naplók, jelentések, emlékiratok a szabadságharcról. Szerk.: Köpeczi Béla, R. Várkonyi Ágnes. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest, 1973.

Bánkúti Imre: *Rákóczi hadserege 1703–1711.* Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest, 1976.

Rákóczi Ferenc: *Vallomások. Emlékiratok.* Szerk.: Hopp Lajos. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1979.

²¹ Bánkúti Imre: *Rákóczi hadserege 1703–1711*, 98. p.

²² Rákóczi Ferenc: *Vallomások. Emlékiratok*, 262. p.